

بررسی عملکرد دانه، اجزای عملکرد و واکنش به بیماری های زنگ زرد و فوزاریوم سنبله در نژادهای امید بخش گندم در منطقه مغان

Study of grain yield, yield components and reactions to yellow rust and fusarium head blight diseases in the promising bread wheat lines in Moghan region

محمدرضا زاده^۱، مجتبی وهاب زاده^۲، سید علی حسینی^۳ و امیر غریب عشقی^۴

چکیده

نژادهای غ. ر. م. وهاب زاده، م. حسینی و ا. حسینی، بررسی عملکرد دانه، اجزای عملکرد و واکنش به بیماری های زنگ زرد و فوزاریوم سنبله در نژادهای امید بخش گندم در منطقه مغان، مجله علوم زراعی ایران، ۱۰(۱): ۱-۱۱.

ارزیابی نژادهای در دست معرفی یکی از مهمترین مراحل معرفی یک رقم به حساب می آید. بررسی سازگاری لاینهای پیشرفته در سال و مکان های مختلف، لازمه معرفی ارقام جدید می باشد. در این مطالعه، نه لاین و رقم، شامل پنج لاین امید بخش به همراه ارقام چمران و شیروزی از نظر عملکرد دانه و جهت ارزیابی عکس العمل آنها نسبت به بیماری های زنگ زرد و فوزاریوم سنبله در مقایسه با ارقام فلات و فرونتانا به عنوان شاهد های حساس و مقاوم به این بیماری ها مورد مقایسه قرار گرفتند. این مطالعه در مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی مغان در قالب طرح بلوک های کامل تصادفی با سه تکرار و در دو مکان، در دو شرایط آبیاری معمولی و آبیاری بارانی در سال زراعی ۱۳۹۲-۱۳۹۳ اجرا شد. نتایج تجزیه واریانس مرکب داده های مربوط به عملکرد دانه و صفات حاکی از وجود اختلاف بین لاینها از نظر صفات ارتفاع بوته، تعداد پنجه، تعداد پنجه بارور، طول پدانکل، وزن دانه در کل بوته در سطح احتمال ۱٪ و برای صفات تعداد سنبله در سنبله شاخص برداشت در سطح احتمال ۱٪ بود. بین صفات نشان داد نژادهای N-81-8، N-81-9 و N-81-18 بترتیب با عملکرد دانه ۱۰۰۰ و ۱۰۰۰ کلوگرم در هکتار از نظر عملکرد دانه ۱۰۰۰ و ۱۰۰۰ در دو شرایط آبیاری بارانی و معمولی لاینهای N-81-8، N-81-9 و N-81-18 به زنگ زرد مصون تا مقاوم و به بیماری فوزاریوم مقاوم تشخیص داده شدند. N-81-18 با عملکرد دانه بالا و متفاوت نسبت به بیماری های زنگ زرد و فوزاریوم، در هر دو شرایط آبیاری (معمولی و بارانی) میتواند از جمله کاندیدهای مناسب برای معرفی در منطقه مغان باشد و یا به عنوان والد مقاوم در دورگ گیری استفاده قرار گیرد. در شرایط آبیاری معمولی همبستگی عملکرد دانه با ارتفاع بوته مثبت و معنی دار بود. محاسبه ضریب همبستگی بین صفات در شرایط آبیاری بارانی نشان داد صفات تعداد پنجه بارور با وزن کل دانه، وزن کل دانه با تعداد کل پنجه و پنجه بارور و طول پدانکل با ارتفاع بوته همبستگی مثبت و معنی دار داشتند. بر اساس نتایج این تحقیق، استنباط می شود که بررسی لاینها در دو شرایط آبیاری نشتی و بارانی منجر به ارزیابی دقیق تر لاین ۱۰۰۰. N-81-18 با برتری عملکرد دانه و مقاومت به بیماری های زنگ زرد و فوزاریوم در این شرایط

واژه های کلیدی: گندم نان، لاین های امید بخش، فوزاریوم سنبله، زنگ زرد، عملکرد دانه.

تاریخ دریافت: ۷/۷/۱۳۹۳

۱- عضو هیات علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان اردبیل (مغان) (مکاتبه کننده)

۲- عضو هیئت علمی موسسه تحقیقات اصلاح و تهیه نهال و بذر، کرج

۳ و ۴- اعضای هیئت علمی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی استان اردبیل (مغان)

ارقام جدید و پرمحصول عمدتا دارای تعداد دانه بیشتر در هر سنبله هستند و از شاخص برداشت بیش از ۱۰ درصد برخوردارند (Feil, 1992). دلبلانکو و ران (Del Blanco et al., 2001) با بررسی پتانسیل زراعی جمعیت های هگزاپلوئید ارقام مصنوعی گندم ۶×۴ این نتیجه رسیدند که بین تعداد ۳۵۰۰۰ در مترمربع، وزن بیوماس و تعداد دانه در مترمربع و عملکرد دانه همبستگی مثبت وجود دارد. تجزیه علیت اجزاء عملکرد دانه نشان داد که اثر مستقیم تعداد ۳۵۰۰۰ در مترمربع و تعداد دانه در ۳۵۰۰۰ روی عملکرد دانه ۶×۴ است. آنها همچنین دریافتند که گندم های هگزاپلوئید ۶×۴ منابع با ارزشی برای اصلاح وزن هزار دانه در گندم های نان ۶×۴. افزایش عملکرد دانه یا سازگاری به محیط به افزایش درصد سنبلیچه های بارور در سنبله، وزن دانه، تعداد سنبله در واحد سطح و شاخص برداشت نسبت داده شده است (Ehdai and Waines, 2003). عزیزی نیا و همکاران (Azizi Nia et al., 2004) ۶×۴ ۶×۴ رقم گندم مصنوعی دریافتی از CIMMYT) که عملکرد سنبله اصلی را به عنوان عملکرد دانه در نظر گرفتند به این نتیجه رسیدند که بین ارقام مورد مطالعه از نظر تمام صفات مورد مطالعه تنوع قابل ملاحظه ای وجود دارد و وزن هزار دانه، وزن ۶×۴، تعداد پنجه بارور، تعداد سنبلیچه در سنبله و تعداد دانه در سنبله رابطه مثبتی با عملکرد دانه داشتند.

بیماری فوزاریوم سنبه (Fusarium Head Blight) یکی از مهم ترین بیماری های غلات در مناطق گرم و مرطوب جهان است که علاوه بر خسارت کمی، خسارات کیفی نیز به بار می آورد. [۱] [۲] [۳] [۴] [۵] [۶] [۷] [۸] [۹] [۱۰] [۱۱] [۱۲] [۱۳] [۱۴] [۱۵] [۱۶] [۱۷] [۱۸] [۱۹] [۲۰] [۲۱] [۲۲] [۲۳] [۲۴] [۲۵] [۲۶] [۲۷] [۲۸] [۲۹] [۳۰] [۳۱] [۳۲] [۳۳] [۳۴] [۳۵] [۳۶] [۳۷] [۳۸] [۳۹] [۴۰] [۴۱] [۴۲] [۴۳] [۴۴] [۴۵] [۴۶] [۴۷] [۴۸] [۴۹] [۵۰] [۵۱] [۵۲] [۵۳] [۵۴] [۵۵] [۵۶] [۵۷] [۵۸] [۵۹] [۶۰] [۶۱] [۶۲] [۶۳] [۶۴] [۶۵] [۶۶] [۶۷] [۶۸] [۶۹] [۷۰] [۷۱] [۷۲] [۷۳] [۷۴] [۷۵] [۷۶] [۷۷] [۷۸] [۷۹] [۸۰] [۸۱] [۸۲] [۸۳] [۸۴] [۸۵] [۸۶] [۸۷] [۸۸] [۸۹] [۹۰] [۹۱] [۹۲] [۹۳] [۹۴] [۹۵] [۹۶] [۹۷] [۹۸] [۹۹] [۱۰۰] [۱۰۱] [۱۰۲] [۱۰۳] [۱۰۴] [۱۰۵] [۱۰۶] [۱۰۷] [۱۰۸] [۱۰۹] [۱۱۰] [۱۱۱] [۱۱۲] [۱۱۳] [۱۱۴] [۱۱۵] [۱۱۶] [۱۱۷] [۱۱۸] [۱۱۹] [۱۲۰] [۱۲۱] [۱۲۲] [۱۲۳] [۱۲۴] [۱۲۵] [۱۲۶] [۱۲۷] [۱۲۸] [۱۲۹] [۱۳۰] [۱۳۱] [۱۳۲] [۱۳۳] [۱۳۴] [۱۳۵] [۱۳۶] [۱۳۷] [۱۳۸] [۱۳۹] [۱۴۰] [۱۴۱] [۱۴۲] [۱۴۳] [۱۴۴] [۱۴۵] [۱۴۶] [۱۴۷] [۱۴۸] [۱۴۹] [۱۵۰] [۱۵۱] [۱۵۲] [۱۵۳] [۱۵۴] [۱۵۵] [۱۵۶] [۱۵۷] [۱۵۸] [۱۵۹] [۱۶۰] [۱۶۱] [۱۶۲] [۱۶۳] [۱۶۴] [۱۶۵] [۱۶۶] [۱۶۷] [۱۶۸] [۱۶۹] [۱۷۰] [۱۷۱] [۱۷۲] [۱۷۳] [۱۷۴] [۱۷۵] [۱۷۶] [۱۷۷] [۱۷۸] [۱۷۹] [۱۸۰] [۱۸۱] [۱۸۲] [۱۸۳] [۱۸۴] [۱۸۵] [۱۸۶] [۱۸۷] [۱۸۸] [۱۸۹] [۱۹۰] [۱۹۱] [۱۹۲] [۱۹۳] [۱۹۴] [۱۹۵] [۱۹۶] [۱۹۷] [۱۹۸] [۱۹۹] [۲۰۰] [۲۰۱] [۲۰۲] [۲۰۳] [۲۰۴] [۲۰۵] [۲۰۶] [۲۰۷] [۲۰۸] [۲۰۹] [۲۱۰] [۲۱۱] [۲۱۲] [۲۱۳] [۲۱۴] [۲۱۵] [۲۱۶] [۲۱۷] [۲۱۸] [۲۱۹] [۲۲۰] [۲۲۱] [۲۲۲] [۲۲۳] [۲۲۴] [۲۲۵] [۲۲۶] [۲۲۷] [۲۲۸] [۲۲۹] [۲۳۰] [۲۳۱] [۲۳۲] [۲۳۳] [۲۳۴] [۲۳۵] [۲۳۶] [۲۳۷] [۲۳۸] [۲۳۹] [۲۴۰] [۲۴۱] [۲۴۲] [۲۴۳] [۲۴۴] [۲۴۵] [۲۴۶] [۲۴۷] [۲۴۸] [۲۴۹] [۲۵۰] [۲۵۱] [۲۵۲] [۲۵۳] [۲۵۴] [۲۵۵] [۲۵۶] [۲۵۷] [۲۵۸] [۲۵۹] [۲۶۰] [۲۶۱] [۲۶۲] [۲۶۳] [۲۶۴] [۲۶۵] [۲۶۶] [۲۶۷] [۲۶۸] [۲۶۹] [۲۷۰] [۲۷۱] [۲۷۲] [۲۷۳] [۲۷۴] [۲۷۵] [۲۷۶] [۲۷۷] [۲۷۸] [۲۷۹] [۲۸۰] [۲۸۱] [۲۸۲] [۲۸۳] [۲۸۴] [۲۸۵] [۲۸۶] [۲۸۷] [۲۸۸] [۲۸۹] [۲۹۰] [۲۹۱] [۲۹۲] [۲۹۳] [۲۹۴] [۲۹۵] [۲۹۶] [۲۹۷] [۲۹۸] [۲۹۹] [۳۰۰] [۳۰۱] [۳۰۲] [۳۰۳] [۳۰۴] [۳۰۵] [۳۰۶] [۳۰۷] [۳۰۸] [۳۰۹] [۳۱۰] [۳۱۱] [۳۱۲] [۳۱۳] [۳۱۴] [۳۱۵] [۳۱۶] [۳۱۷] [۳۱۸] [۳۱۹] [۳۲۰] [۳۲۱] [۳۲۲] [۳۲۳] [۳۲۴] [۳۲۵] [۳۲۶] [۳۲۷] [۳۲۸] [۳۲۹] [۳۳۰] [۳۳۱] [۳۳۲] [۳۳۳] [۳۳۴] [۳۳۵] [۳۳۶] [۳۳۷] [۳۳۸] [۳۳۹] [۳۴۰] [۳۴۱] [۳۴۲] [۳۴۳] [۳۴۴] [۳۴۵] [۳۴۶] [۳۴۷] [۳۴۸] [۳۴۹] [۳۵۰] [۳۵۱] [۳۵۲] [۳۵۳] [۳۵۴] [۳۵۵] [۳۵۶] [۳۵۷] [۳۵۸] [۳۵۹] [۳۶۰] [۳۶۱] [۳۶۲] [۳۶۳] [۳۶۴] [۳۶۵] [۳۶۶] [۳۶۷] [۳۶۸] [۳۶۹] [۳۷۰] [۳۷۱] [۳۷۲] [۳۷۳] [۳۷۴] [۳۷۵] [۳۷۶] [۳۷۷] [۳۷۸] [۳۷۹] [۳۸۰] [۳۸۱] [۳۸۲] [۳۸۳] [۳۸۴] [۳۸۵] [۳۸۶] [۳۸۷] [۳۸۸] [۳۸۹] [۳۹۰] [۳۹۱] [۳۹۲] [۳۹۳] [۳۹۴] [۳۹۵] [۳۹۶] [۳۹۷] [۳۹۸] [۳۹۹] [۴۰۰] [۴۰۱] [۴۰۲] [۴۰۳] [۴۰۴] [۴۰۵] [۴۰۶] [۴۰۷] [۴۰۸] [۴۰۹] [۴۱۰] [۴۱۱] [۴۱۲] [۴۱۳] [۴۱۴] [۴۱۵] [۴۱۶] [۴۱۷] [۴۱۸] [۴۱۹] [۴۲۰] [۴۲۱] [۴۲۲] [۴۲۳] [۴۲۴] [۴۲۵] [۴۲۶] [۴۲۷] [۴۲۸] [۴۲۹] [۴۳۰] [۴۳۱] [۴۳۲] [۴۳۳] [۴۳۴] [۴۳۵] [۴۳۶] [۴۳۷] [۴۳۸] [۴۳۹] [۴۴۰] [۴۴۱] [۴۴۲] [۴۴۳] [۴۴۴] [۴۴۵] [۴۴۶] [۴۴۷] [۴۴۸] [۴۴۹] [۴۵۰] [۴۵۱] [۴۵۲] [۴۵۳] [۴۵۴] [۴۵۵] [۴۵۶] [۴۵۷] [۴۵۸] [۴۵۹] [۴۶۰] [۴۶۱] [۴۶۲] [۴۶۳] [۴۶۴] [۴۶۵] [۴۶۶] [۴۶۷] [۴۶۸] [۴۶۹] [۴۷۰] [۴۷۱] [۴۷۲] [۴۷۳] [۴۷۴] [۴۷۵] [۴۷۶] [۴۷۷] [۴۷۸] [۴۷۹] [۴۸۰] [۴۸۱] [۴۸۲] [۴۸۳] [۴۸۴] [۴۸۵] [۴۸۶] [۴۸۷] [۴۸۸] [۴۸۹] [۴۹۰] [۴۹۱] [۴۹۲] [۴۹۳] [۴۹۴] [۴۹۵] [۴۹۶] [۴۹۷] [۴۹۸] [۴۹۹] [۵۰۰] [۵۰۱] [۵۰۲] [۵۰۳] [۵۰۴] [۵۰۵] [۵۰۶] [۵۰۷] [۵۰۸] [۵۰۹] [۵۱۰] [۵۱۱] [۵۱۲] [۵۱۳] [۵۱۴] [۵۱۵] [۵۱۶] [۵۱۷] [۵۱۸] [۵۱۹] [۵۲۰] [۵۲۱] [۵۲۲] [۵۲۳] [۵۲۴] [۵۲۵] [۵۲۶] [۵۲۷] [۵۲۸] [۵۲۹] [۵۳۰] [۵۳۱] [۵۳۲] [۵

گندم (*Triticum aestivum* L.) چه از نظر سطح زیر کشت و چه از نظر تولید رتبه اول را در بین محصولات زراعی کشور به خود اختصاص داده است. در ایران سطح زیر کشت گندم بالغ بر نیمی از اراضی زیر کشت گیاهان زراعی را شامل می گردد. حدود ۰/۰۰۰ میلیون هکتار و تولید آن حدود ۰۰۰ میلیون تن می باشد. از کل اراضی تحت کشت گندم در کشور، ۰۰ درصد زراعت آبی و ۰۰ درصد زراعت دیم را تشکیل می دهد. آبی ۰۰ درصد و گندم دیم ۰۰ درصد تولید را شامل می شود (Anon., 2006). براساس آخرین آمار سازمان خوار و بار جهانی، تولید گندم در ایران در سالهای اخیر رشد قابل توجهی داشته است (FAO, 2006).

مناطق حاصلخیز اقلیم گرم شمال کشور (□□□□□) کشت ارقام بهاره و □□□□□□□ (گندم) شامل دشت‌های گرگان، گنبد، مازندران و مغان از مناطق مهم تولید گندم در کشور هستند و همه ساله بیش از □□□□□ هکتار از سطح زیر کشت گندم کشور را به خود اختصاص می‌دهند. با توجه به وسعت این اراضی و مشابهت مناطق از نظر شرایط آب و هوایی، تهیه ارقام □ از کار و پایدار از نظر عملکرد و مقاومت به تنش‌های زنده و غیرزنده حائز اهمیت است. این منطقه که حدود □□% از سطح زیر کشت گندم آبی کشور را در بر می‌گیرد، و از شرایط مساعدی برای زراعت گندم برخوردار است نقش مهمی در تولید گندم دارد. یکی از عمده‌ترین اهداف به‌نژادی دستیابی به ژنوتیپ یا ژنوتیپ‌هایی است که ضمن برخورداری از عملکرد بالا، دارای صفات مطلوب زراعی بوده و نسبت به شرایط محیطی سازگاری داشته باشند. از طرفی بدلیل شرایط خاص آب و هوایی و بالا بودن رطوبت نسبی و گسترش بیماری‌های قارچی مثل زنگ زرد و فوزاریوم سنبله، در □□□□□ ارزیابی دقیق عکس العمل ژنوتیپ‌های □□□□□ □□□□□ □□□□□ این بیماری □□□□□ از دیگر اهداف □□□□□‌های به‌نژادی گندم کشور برای این مناطق □□□□□.

شود (Roelfs et al., 1992).

از سال ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ در کشور تاجیکستان در همکاری نزدیکی با سیمیت (CIMMYT) و ایکاردا (ICARDA) ژنوتیپ را مورد آزمایش قرار دادند و در شرایط اپیدمی طبیعی مزرعه غربال کردند. براساس این آزمایش، چندین ژنوتیپ مقاوم انتخاب شدند و از طریق چرخه‌های متعددی از انتخاب برای سازگاری به شرایط محلی فرستاده شدند. در نتیجه دو لاین نورمن (Norman) و تاسیکا (Tacika) دارای مقاومت به زنگ زرد، عملکرد بالا و واجد صفات زراعی خوب شناسایی و جهت استفاده زارعین معرفی شدند. همچنین آزمایش‌ای یکنواخت انجام شده در این کشور موجب شناسایی چندین لاین مقاوم به بیماری بودند و هم عملکرد بالا داشتند (Eshanova et al., 2001).

تعداد ژنوتیپ مربوط به آزمایش‌های ایستگاهی (PWSN) کشور در مراحل گیاهچه‌ای نسبت به سه نژاد از قارچ عامل بیماری زنگ زرد و گیاه کامل در چهار منطقه از کشور مورد ارزیابی قرار دادند. نشان داد که در مرحله گیاهچه‌ای اکثر ژنوتیپ سه نژاد زنگ زرد حساس و برعکس در مرحله گیاه کامل اکثر ژنوتیپها مقاومت مطلوبی را از خود نشان دادند. براساس این تحقیق ۱۰٪ مواد آزمایشی (لاین و رقم) در هر دو مرحله گیاهچه و گیاه کامل به هر سه نژاد زنگ زرد مقاومت داشتند (Malihipour et al., 2001). چهار رقم جدید سیمره، نژاد، گهر و زاگرس در مراحل گیاهچه و گیاه کامل در منطقه مراغه، کرمانشاه، سنندج و همدان در برابر پنج پاتوتیپ قارچ عامل زنگ زرد آزمون شدند و نتایج نشان داد که چهار رقم در مرحله گیاه کامل دارای واکنش مقاومت ولی در مرحله گیاهچه‌ای واکنشهای متفاوتی را در برابر پاتوتیپ

را از ۱۰٪ درصد کاهش میدهد، بعلاوه جدایه‌های بخصوص این بیماری قادرند مایکوتوکسین‌هایی را در گیاهان و دانه‌های انبار شده تولید کنند (Foroutan et al., 1993). مزارع گندم مازندران و گرگان (Golzar, 1984; Fortan et al., 1993) و مغان از جمله مناطق آلوده کشور بشمار میروند. شرایط جوی (رطوبت و حرارت)، وجود عامل بیماری و کشت ارقام حساس، خسارت جبران ناپذیری بر محصول گندم در این مناطق وارد می‌کند. فروتن و همکاران (Foroutan et al., 1993) میزان الودگی ارقام گندم را در مزارع شمال کشور را بالغ بر ۱۰٪ درصد برآورد نمودند. رقم حساس فلات در سال ۱۳۸۵ با سطح زیر کشت ۱۰ درصد در استانهای مازندران، گلستان و قسمتی از استان اردبیل (دشت مغان) بیشترین الودگی را داشت (Foroutan et al., 1993). عابدینی و همکاران (Abedini et al., 2004) با مطالعه مقاومت ژنوتیپ گندم بهار در شرایط گلخانه‌ای و روش تلقیح نقطه‌ای نسبت به بیماری فوزاریوم سنبله به این نتیجه رسیدند که رقم Wangshubai در رتبه خیلی مقاوم، ژنوتیپ در رتبه مقاوم و نیمه مقاوم و بقیه در رتبه‌های حساس و نیمه حساس قرار دارند. در این آزمایش رقم تجن در گروه مقاوم قرار گرفت. بطور کلی استفاده از ارقام مقاوم همراه با عملیات زراعی مناسب، بهترین و موثرترین روش کنترل بیماری فوزاریوم خوشه گندم در مناطق مرطوب و نیمه مرطوب شناسایی شده است.

بیماری زنگ زرد یا زنگ نواری (*Puccinis Striformis* Westend.) در شرایط آب و هوایی خنک (۱۰-۲۰ درجه سانتیگراد)، در ارتفاعات، عرض جغرافیایی شمالی و سالهای خنک تر ظهور بیشتری دارد. خسارت ناشی از این بیماری بواسطه دانه‌های چروکیده و ۱۰٪ تا ۱۰۰٪ افت محصول باشد و در برخی موارد تا ۱۰۰٪ افت محصول

1- International Maize and Wheat Improvement Center

2- International Center for Agricultural Research in the Dry Areas

3- Preliminary Wheat Screening Nursery

٦٣

مقاومت مورد ارزیابی و انتخاب قرار $\square\square\square\square\square\square$ (Roelfs et al., 1992).

برای ایجاد آلودگی بیماری فوزاریوم $\square\square\square\square$ در مرحله گرده افشانی (Anthesis)، با استفاده از سوسپانسیون اسپور ماکروکنیدی، مخلوطی از جدایه هایی از *F. graminearum* در غلظت $\square\square$ اسپور در هر میلی لیتر مایه زنی مصنوعی انجام $\square\square$. مایه زنی به دفعات مکرر ($\square$ الی $\square$ بار) با فاصله زمانی چند روز صورت $\square\square\square$. در این بررسی بمنظور ارزیابی مزرعه‌ای بیماری فوزاریوم سنبله از روش تغییر یافته $\square\square\square\square\square\square$ و همکاران (Ireta et al., 1994) استفاده $\square\square$. برای این منظور دو هفته پس از گرده افشانی دو بار به فاصله $\square\square$ روز، از دو معیار درصد وقوع بیماری (Disease Incidence) و شاخص

بیماری (Disease Index) برای ارزیابی استفاده $\square\square$. برای محاسبه شاخص بیماری در هر بار تعداد $\square\square$ سنبله بطور تصادفی انتخاب و تیپ آلودگی برای هر سنبله به شرح ذیل برآورد $\square\square$:

فاقد آلودگی سنبله $\square\square$ = $\square$

$\square\square$ سنبله آلوده = $\square$

$\square\square\square\square\square\square$ آلوده = $\square$

$\square\square$ سنبله آلوده = $\square$

$\square\square$ سنبله آلوده = $\square$

سنبله آلوده یا بالاتر = $\square$

سپس از فرمول زیر شاخص آلودگی سنبله $\square\square\square$ محاسبه گردید:

$$(\square \times \square) / [\text{مجموع تیپ آلودگی هر سنبله} \times \text{تعداد سنبله آلوده (در } \square\square\square\square \text{)}] = \text{شاخص بیماری}$$

دانه در سطح $\square\square\square\%$ دار گردید. در این آزمایش اثر $\square\square\square\square\square\square$ $\square\square\square$ $\times$ مکان برای عملکرد دانه در سطح احتمال $\square\square\square\%$ دار گردید. مقایسه میانگین صفات (جدول $\square$) نشان داد که لاین‌های N-81-8 و N-81-9 و N-81-18 بترتیب با عملکرد دانه $\square\square\square\square$ و $\square\square\square\square$ کیلوگرم در هکتار از نظر عملکرد دانه $\square\square\square\square$ و $\square\square\square\square$ بودند. حداقل عملکرد دانه را رقم چمران $\square\square\square\square$ کیلوگرم در هکتار به خود اختصاص داد، اگر چه از نظر این صفت بین لاینها اختلاف معنی دار مشاهده نگردید. $\square\square$ جه به معنی دار شدن اثر متقابل ژنوتیپ $\times$ مکان $\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square$ ها برای عملکرد دانه نشان داد که در شرایط آبیاری معمولی لاینهای N-81-9 و N-81-18 و بترتیب با عملکرد دانه $\square\square\square\square$ و $\square\square\square\square$ کیلوگرم در هکتار از نظر عملکرد دانه برتر بودند و در شرایط آبیاری بارانی $\square\square\square\square$ ترین عملکرد دانه N-81-8 و N-81-18 $\square\square\square\square\square\square\square\square$ و $\square\square\square\square$ کیلوگرم در هکتار بود. کمترین عملکرد دانه در این شرایط آبیاری را لاین N-81-19 $\square\square\square\square$ کیلوگرم در هکتار به خود اختصاص داد (جدول $\square$). در

پس از یادداشت برداری، داده های صفات زراعی و مقاومت لاین ها در دو شرایط مکانی آبیاری بارانی و $\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square$ وار $\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square$. $\square\square\square\square\square\square\square\square\square\square$ های صفات با استفاده از آزمون چند دامنه ای $\square\square\square\square\square\square\square\square$.

نتایج و بحث

نتایج تجزیه واریانس مرکب داده‌های مربوط به دو آزمایش برای عملکرد دانه و صفات مورد مطالعه (جدول $\square$) حاکی از وجود اختلاف بین لاینهای مورد ارزیابی از نظر صفات ارتفاع بوته، تعداد پنجه، تعداد پنجه بارور، طول پدانکل، وزن دانه در کل بوته در سطح احتمال $\square\%$ و برای صفات تعداد سنبله در سنبله، شاخص برداشت اختلاف در سطح احتمال $\square\%$ و صفت عملکرد دانه معنی دار نبود.

در مطالعه‌ای که توسط کلاته و همکاران (Kelateh et al., 2006) روی $\square\square$ امید بخش کندم نان بهاره انجام گرفت تفاوت $\square\square$ ها برای عملکرد

جدول ۱- تجزیه واریانس مرکب برای عملکرد دانه و ارتفاع بوته، تعداد پنجه در بوته، تعداد پنجه بارور در بوته، طول پدانکل، طول سنبله، تعداد سنبله در سنبله، تعداد دانه در سنبله، وزن دانه در سنبله، وزن دانه در کل بوته، شاخص برداشت و وزن هزار دانه در لا. ی گندم در دو شرایط آبیاری

Table 1- Combined analysis of variance for grain yield, plant high, tiller no., no. fertile tiller no., peduncle length, spike length, spike let no., grain no./ spike, grain weight /spike, grain weight /plant, plant weight, harvest index, 1000 grain weight for bread wheat lines grown in two irrigation conditions.

S.O.V.	df	درجه آزادی	میانگین مربعات MS						
			عملکرد دانه Grain yield	ارتفاع بوته Plant High	تعداد پنجه Tiller No./plant	تعداد پنجه بارور Fertile tiller No.	طول پدانکل Peduncle length	طول سنبله Spike length	تعداد سنبله در سنبله Spikelet no./spike
Location (L)	1	مکان	15.11 **	37.91 ^{ns}	0.12 ^{ns}	0.03 ^{ns}	9.56 ^{ns}	1.0 ^{ns}	1.38 ^{ns}
Rep./L	4	مکان تکرار	0.58	14.28	0.208	0.05	13.55	3.22	1.45
Genotype	6	ژنوتیپ	1.37 ^{ns}	228.4**	1.06 **	0.57**	42.4**	2.19 ^{ns}	2.03*
G × L	6	ژنوتیپ × مکان	0.88**	-	-	-	-	-	-
E	24	اشتباه	0.149	19.82	0.124	0.066	6.494	0.77	0.576
C.V.(%)	-	تغییرات (%)	6.96	5.51	11.05	21.17	18.67	11.30	5.29

ادامه جدول ۱.

Table1: Continued.

S.O.V.	df	درجه آزادی	میانگین مربعات MS					
			تعداد دانه در Grain no./ Spike	وزن دانه در Grain weight /spike	وزن دانه در بوته Grain weight /plant	وزن کل بوته Plant Weight	شاخص برداشت HI	وزن هزار دانه TKW
Location (L)	1	مکان	320.3 ^{ns}	0.68 ^{ns}	1.61 ^{ns}	3.89	0.015 ^{ns}	0.79 ^{ns}
Rep./L	4	مکان تکرار	49.51	0.39	0.26	0.24	0.002	3.56
Genotype	6	ژنوتیپ	21.36 ^{ns}	0.08 ^{ns}	1.39**	5.02 ^{ns}	0.02 ^{ns}	0.45 ^{ns}
G × L	6	ژنوتیپ × مکان	-	-	-	-	-	-
E	24	اشتباه	10.852	0.0416	0.096	0.584	0.034	1.534
C.V.(%)	-	تغییرات (%)	7.99	12.16	14.64	14.19	16.3	7.32

* and ** : Significant at 5% and 1% levels of probability , respectively.

* و **: به ترتیب معنی دار در سطح احتمال ۵٪ و ۱٪

ns : Non- significant

ns : غیر معنی دار

SS: این منبع با SS اشتباه ادغام شده است.

Note : Where genotype × location was not significant, sum of squares have been pooled with experimental errors

جدول ۲- عملکرد دانه، ارتفاع گیاه، تعداد پنجه در بوته، تعداد پنجه بارور در بوته، طول پدانکل، تعداد سنبلیچه در سنبله، وزن دانه در بوته در هفت ژنوتیپ گندم در دو شرایط آبیاری.

Table 2. Mean of grain yield, plant height, tiller no./plant, fertile tiller no./plant, peduncle length, grain weight/plant, spikelet no./spike in seven bread wheat genotypes under two irrigation conditions.

ژنوتیپ	عملکرد دانه (کیلوگرم در هکتار)	ارتفاع بوته (سانتی‌متر)	تعداد پنجه در بوته	تعداد پنجه بارور در بوته	طول پدانکل (سانتی‌متر)	وزن دانه در بوته (گرم)	تعداد سنبلیچه در سنبله
Genotype	Grain yield (Kg/ha)	Plant height (Cm)	Tiller no./plant	Fertil tiller no./plant	Peduncle length (Cm)	Grain weight/plant (gr)	Spikelet no./spike
N-80-6	5700a	90.9bc	1.28c	1.13d	11.4c	1.73d	16.0abc
N-81-8	6000a	89.3cd	1.32c	1.05d	12.8bc	1.88cd	16.3a
N-81-9	6060a	95.9ab	1.37c	1.15d	14.1b	2.03bcd	16.2ab
N-81-18	6310a	98.8a	1.55bc	1.28cd	19.3a	2.16bc	16.0abc
N-81-19	5560a	84.6de	1.88b	1.53bc	13.0bc	2.28b	14.6d
Chamran	5630a	84.5de	1.82b	1.65ab	12.2bc	2.75a	15.3c
Shiroodi	5710a	82.4e	2.45a	1.87a	12.3bc	3.1a	15.6bc

میانگین‌های یاد هر ستون، دارای حداقل یک حرف مشترک بر اساس آزمون چند دامنه ای دانکن در سطح احتمال ۱٪ اختلاف معنی دار ندارند.

Means, in each column, followed by at least one letter in common are not significantly different at the 5% probability level-using Duncan's Multiple Range Test.

جدول ۳- میانگین عملکرد دانه، ارتفاع گیاه، تعداد پنجه در بوته، تعداد پنجه بارور در بوته، وزن دانه در سنبله و وزن کل بوته در دو شرایط آبیاری نشتی و بارانی برای هفت ژنوتیپ گندم

Table 3. Mean of grain yield, plant height, tiller no, fertile tiller no, grain weight/spike, plant weight in two locations under furrow and sprinkler irrigation conditions.

ژنوتیپ Genotype	ارتفاع گیاه Plant Height (cm)	تعداد پنجه در بوته Tiller no./plant	تعداد پنجه بارور در بوته Fertile tiller no./plant	وزن دانه در سنبله (گرم) Grain weight /spike (gr)	وزن کل بوته (گرم) Plant weight (gr)	روز تا ظهور Days to heading	عملکرد دانه (کیلوگرم در هکتار) Grain yield (Kg/ha)	روز تا رسیدن Days maturity
در شرایط آبیاری بارانی: Furrow irrigation								
N-80-6	92.1b	1.33c	1.17bc	1.94c	5.13c	131	5520b	178
N-81-8	90.3ab	1.43bc	1.1 c	2.05bc	5.47bc	131	5250c	178
N-81-9	96.3a	1.37c	1.13c	2.14bc	5.4bc	132	6210a	176
N-81-18	98.8a	1.6bc	1.3bc	2.45abc	5.76bc	130	6340a	177
N-81-19	85.6b	2.03ab	1.63ab	2.61ab	6.45abc	131	5430b	176
Chamran	85.5b	1.8bc	1.63ab	2.85ab	6.58ab	131	4900c	177
Shiroodi	84b	2.17a	1.87a	3.23a	7.51a	131	5220c	175
در شرایط آبیاری بارانی: Sprinkler irrigation								
N-80-6	89.7abc	1.23b	1.1c	1.52c	11.3b	135	5870a	181
N-81-8	87.8abc	1.2b	1.0c	1.71c	12.9b	140	6740a	179
N-81-9	95.5ab	1.37b	1.17bc	1.92bc	17.0a	141	5900a	181
N-81-18	98.8a	1.5b	1.27bc	1.87bc	19.8a	138	6280a	182
N-81-19	83.6bc	1.73ab	1.43abc	1.95bc	13.3b	138	5690a	181
Chamran	83.6bc	1.83ab	1.67ab	2.64ab	12.0b	133	6360a	176
Shiroodi	80.8c	2.43a	1.87a	2.93a	12.4b	132	6190a	176

میانگین های در هر ستون، دارای حداقل یک حرف مشترک بر اساس آزمون چند دامنه ای دانکن در سطح احتمال ۵٪ اختلاف معنی دار ندارند.

Means, in each column, followed by at least one letter in common are not significantly different at the 5% probability level-using Duncan's Multiple Range Test.

Table 4. Reaction to yellow rust and fusarium head blight in nine bread wheat genotypes under furrow and sprinkler irrigation conditions

سپرنکلیر آبیاری شرایط				
ژنوتیپ Genotype	زنگ زرد Yellow Rust		شاخص بیماری فوزاریوم Fusarium disease index	
	آبیاری بارانی Sprinkler irrigation	آبیاری نشتی Furrow Irrigation	آبیاری بارانی Sprinkler irrigation	آبیاری نشتی Furrow Irrigation
N-80-6	5MR	TR	10%	5%
N-81-8	TR	O	0%	0%
N-81-9	TR	O	0%	0%
N-81-18	O	O	0%	0%
N-81-19	O	O	15%	20%
Chamran	10MR	5MR	5%	10%
Shiroudi	20MR	5MR	10%	10%
Falat	100S	90S	70%	70%
Frontana	MR-MS	MR-MS	0%	0%

□□ها از نظر مقاومت به بیماری در دو شرایط آبیاری □□ و باران□ برای فوزاریوم سنبله و زنگ زرد مقایسه □□□. برای فوزاریوم سنبله متحمل و مقاوم (الودکی کمتر از □□%) و زنگ زرد در حد مصون تا نیمه مقاوم (O-MR) بودند(جدول □). این نتیجه با نتایج بدست آمده توسط سوقی و همکاران

ایاری بارانی انتظار می‌رفت شدت الودگی بیماریهای زنگ زرد و فوزاریوم بیشتر باشد، ولی نتایج نشان داد عملکرد دانه نشان داد که آبیاری بارانی تاثیر چندانی در نداشت. این امر می‌تواند ناشی از شرایط خاص آب و هوایی و رطوبت نسبی بالای منطقه مغان باشد، که در هر دو آزمایش، طبیعت شرایط الوده شدن به بیماریها را یکسان فراهم کرده است.

فوزاریوم سنبله در لاین ها بنظر می‌رسد در شرایط ایاری بارانی، لاین های نیمه پاکوتاه با طول پدانکل کوتاه تحمل نسبی به بیماری فوزاریوم سنبله و زنگ زرد داشتند و از عملکرد نسبتا خوبی برخوردار بودند. این نتایج با برآوردهای عابدینی و همکاران (Abedini et al., 2004) مطابقت دارد. زیرا آنها بین طول پدانکل با میزان مقاومت به فوزاریوم سنبله را مثبت و معنی‌دار گزارش کرده‌اند. با اعمال

References

منابع مورد استفاده

- Abedini, M., A. Saidi and A. A. Alizadeh. 2004.** Study on the correlation between resistance to fusarium head blight extension and some of morphological characteristics in wheat. The 8th Iranian Crop Sciences Congress. Aug. 25-27, 2004. Guilan -University. Rasht Iran. pp. 63.
- Anonymous. 2006.** Annual report of agriculture in 2004-2005. Statistics and information technology office. Ministry of Jihad-e- Agriculture, Iran-Tehran.
- Azizi Nia, Sh., M. R. Gannadha, B. Yazdi Samadi, A. Zali and A. Ahmadi 2004.** Study on the genetic diversity of the quantitative traits related to yield of synthetic wheat genotypes under irrigation and rain fed conditions. The 8th Iranian Crop Sciences Congress. Aug. 25-27, 2004. Guilan -University. Rasht, Iran. Pp. 77.
- Bamdadian, A. and M. Torabi, 1973.** Important diseases of wheat and barley plants and the method of their recording. Plant Pests and Diseases Research Institute.
- Del Blanco, I.A., S. Rajaram and W. E. Koranstad. 2001 .** Agronomic potential of synthetic hexaploid wheat-derived populations. Crop Sci. 41: 670-676.
- Ehdaei, B. and J. G. Waines. 2003.** 1RS translocation increases root biomass in Veery- type wheat isogenic lines and associates with grain yield . P. 693-695 . In: N.P. Pogna (ed.). Proceed. 10th International Wheat Genetics Symposium, September 1-69. Vol. 2. Paestum. Italy. S.I.M.I. Rome, Italy.
- Eshanova, A. Sh., F. Kosimov, A. Yorov, E. Khuseinov and A. Morgounov. 2001.** Wheat breeding for yellow rust resistance in Tajikistan. Abstracts of First Regional Yellow Rust Conference for Central and West Asia and North Africa. 8-14 May, 2001. Karaj, Iran.
- FAO. 2006.** Anual report of cereal production in the world. Rome Italy. [http:// WWW.fao.org](http://WWW.fao.org)
- Feil, B. 1992 .** Breeding progress in small grain cereal: A comparison of old and modern cultivars. Plant Breeding. 108: 1- 10.
- Foroutan, A., J. Ershad, A. Dalili, T. Bamdadian. and G. Gerami. 1993.** Out-break of wheat scab in Mazandaran. The 11th Plant Protection Congress of Iran. Aug. 28-Sep.2, University of Guilan. Rasht-Iran. Pp. 39.

- Ghasemi, M., M. Vahabzadeh, G. Aminzadeh, H. Khanzadeh and K. Shahbazi. 2007.** Evaluation of yield, yield components and response to disease in some promising lines of bread wheat on farm conditions in Moghan. *Seed and Plant*. 23: 257-260.
- Golzar, H. 1989.** Disease of the wheat head blight, evaluation of agent of diseases, infection and manner of translocation by seed. *Iranian Journal of Plant Pathology*. 22: 17-25.
- Hassanpour Hosni, M., M. Torabi and V. Mardoukhi. 2001 .** Seedling and adult plant reactions to different pathotypes of *Puccinia striiformis* Westend. in newly released wheat varieties for rainfed areas of Iran. Abstracts of First Regional Yellow Rust Conference for Central and West Asia and North Africa. 8-14 May, 2001. Karaj, Iran.
- Hoseini, N. M. 2006.** Cereal production. Nagshe Mehr Publisher. Tehran, Iran. Pp: 33.
- Ireta, M.J. and S. L. Gilchrist. 1994. Fusarium head scab of wheat (*Fusarium Graminearum* Schwabe). Wheat Special Report No. 21b. CIMMYT, Mexico., D.F. pp. 25.
- Kalateh, M., H. Soughi and A. Abroodi. 2006.** Study of stability of promising bread wheat lines in Golestan province. The 9th Iranian Crop Sciences Congress. Aug. 27-29, 2006. Aboureyhan Campus-University of Tehran. Iran. Pp. 307.
- Khodarahmi, M., M. Ghannadha, A. Saidi, M. Torabi and Gh. Karimzadeh. 2001.** Evaluation of resistance components to three races of *Puccinia striiformis* in wheat genotypes. Abstracts of First Regional Yellow Rust Conference for Central and West Asia and North Africa. 8-14 May, 2001. Karaj, Iran.
- Malihpour, A., M. Torabi, R. Houshyar, A. Tarinejad and M. S. Ahmadian-Moghaddam. 2001.** Seedling and adult plant resistance to yellow rust in the genotypes of Preliminary Wheat Screening Nursery (PWSN) of Iran in 1999-2000 cropping season. Abstracts of First Regional Yellow Rust Conference for Central and West Asia and North Africa. 8-14 May, 2001. Karaj, Iran.
- McNeal, F.H., C. F. Konzak, E P. Smith W. S. Tate and T. S. Russrl 1971.** A uniform system for recording and processing cereal research data. United States, Department of Agricultural Research Services, Pp. 34-121.
- Peterson, R.F., A. B. Campbell and A. F. Hannah. 1948.** A diagrammatic scale for estimating rust intensive of leaves and stem of cereals. *Can. J. Res. Sect.* 26:496-500.
- Roelfs, A.P., R. P. Singh and E. E. Saari. 1992.** Rust diseases of wheat: concepts and methods of disease management. Mexico, D. F. CIMMYT. Pp. 81.
- Soughi, H., M. Vahabzadeh, M. Kalateh, A. Abroodi and F. Sheikh. 2006.** Analysis of yield stability of promising bread wheat lines in Gorgan. The 9th Iranian Crop Sciences Congress. Aug. 27-29, 2006. Aboureyhan Campus-University of Tehran. Iran. Pp. 278.
- Vahabzadeh, M., M. Ghasemi, M. Kalateh J. Alt Jafar Bay and S. Khavarinejad. 2006.** Introduction of a bread wheat cultivar tolerant to yellow rust and fusarium head blight for cultivation in flat coastal region of Caspian Sea. The 9th Iranian Crop Sciences Congress. Aug. 27-29, 2006. Aboureyhan Campus-University of Tehran. Iran. Pp. 336-337.

Study of grain yield, yield components and reactions to yellow rust and fusarium head blight diseases in the promising bread wheat lines in Moghan region.

Khalilzadeh, GH. R.¹, M. Vahabzadeh², M. Ghasemi³ and A. Gharib Eshghi⁴

ABSTRACT

Khalilzadeh, GH. R., M. Vahabzadeh, M. Ghasemi and A. Gharib Eshghi. 2008. Study of grain yield, yield components and reactions to yellow rust and fusarium head blight diseases in the promising bread wheat lines in Moghan region. **Iranian Journal of Crop Sciences. 10 (1): 60-71.**

This study was conducted at Moghan Agricultural Research Center in 2000-01 with five promising lines, two cultivars Chamran and Shiroodi as checks for yield, two cultivars Falat and Forontana as diseases checks. The main objective was to evaluate the promising lines for grain yield and diseases resistance in Moghan region. A randomized complete block design with three replications was used under two different irrigation conditions; furrow and sprinkler irrigations. Combined analysis of variance over two irrigation conditions showed significant effect of genotype at the 1% of probability level on plant height, number of tiller per plant, number of fertile tiller per plant, length of peduncle, grain weight per plant. Mean comparison of lines showed that no significant differences but lines N-81-8, N-81-9 and N-81-18 produced 6000, 6060 and 6310 Kg/ha, respectively. These lines were also resistance to yellow rust (O-MR) and fusarium head blight (O). Line N-81-18 not only produced the highest grain yield but was highly resistance to yellow rust and fusarium head blight, under both furrow and sprinkler irrigation conditions. This line could be a promising candidate to be released in Warm Humid Caspian Zone. According to the results of this study sprinkler and furrow irrigations can be used for evaluation of new lines. In this study line N-81-18 with high grain yield and resistance to both yellow rust and fusarium head blight was designated as suitable candidate for Moghan region.

Key words: Bread wheat, Promising lines, Fusarium head blight, Yellow rust, Grain yield.

Received: February 2006.

1- Faculty member, Agricultural and Natural Resources Research Center of Ardabil Province (Moghan), Moghan, Iran. (Corresponding author)

2- Faculty member, Seed and Plant Improvement Institute. Karaj. Iran.

3 and 4- Faculty member, Agricultural and Natural Resources Research Center of Ardabil Province (Moghan), Moghan, Iran.